

районних палат праці відповідно до розроблених законопроектів. Підкреслюється значення напрацювань урядовців стосовно спроб правового закріплення системи наглядових органів на засадах паритету, виборності, колегіальності та спеціалізації.

Ключові слова: Українська Держава, нагляд, законопроектна діяльність, Головна палата праці, районна палата праці, міжвідомча комісія, Комітет праці.

Резюме

Terela G. B. Палаты труда как надзорные органы за соблюдением рабочего законодательства: анализ законопроектной деятельности в Украинском Государстве (1918 г.).

Статья посвящена анализу законопроектной деятельности по созданию палат труда как надзорных органов за соблюдением рабочего законодательства в Украинском Государстве 1918 года. Исследуется административно-правовой статус Главной и районных палат труда в соответствии с разработанными законопроектами. Подчеркивается значение наработок правительства относительно попыток правового закрепления системы надзорных органов на принципах паритета, выборности, коллегиальности и специализации.

Ключевые слова: Украинское Государство, надзор, законопроектная деятельность, Главная палата труда, районная палата труда, межведомственная комиссия, Комитет труда.

Summary

Terela G. Labor Chambers as supervisors over the observance of labor legislation: analysis of legislative activity in the Ukrainian State (1918).

The article analyzes legislative activity aimed at forming Labor Chambers as supervisors over the observance of labor legislation in the Ukrainian State in 1918. The administrative and legal status of the Principal and district labor chambers according to drafted bills are studied. The importance of government's best practice regarding the attempts to provide legal confirmation of supervisory authorities system based on parity, electivity, collegiality and specialization is emphasizes.

Key words: Ukrainian State, supervision, legislative activity, Principal labor chamber, district labor chamber, interdepartmental commission, Labor Committee.

УДК 340.1

Д. В. ГОНЧАР

Денис Васильович Гончар, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Методологія як складова будь-якої науки включає насамперед способи дослідження її предмета: філософські, загальнонаукові й спеціальні наукові методи та фактично забезпечує здійснення наукою основної – пізнавальної функції, яка полягає у розкритті закономірностей і тенденцій розвитку духовних та матеріальних явищ і процесів, що нею вивчаються. У переважній більшості випадків питання методології будь-якої науки розглядаються не окремо, а у зв'язку з іншими історичними і теоретичними її проблемами. На думку В. М. Кампо¹, було б цілком правильно, якби у монографіях, які стосуються даної проблематики, а саме методології, були виокремлені підрозділи, присвячені методологічним проблемам. Такій підхід, на наш погляд, слід застосувати і для інституту правової допомоги.

Серед правознавців, які займалися вивченням методології права, слід приділити увагу науковим працям таких вчених, як С. С. Алексєєв, С. Д. Гусарєв, О. Г. Данильєв, О. П. Дзьобань, А. Джуська, В. М. Кампо, М. С. Кельман, О. В. Клименюк, Л. А. Луць, В. С. Нерсєсянц, М. П. Орзіх, О. Ф. Скакун, Л. Б. Тіунова, Ю. С. Шемшученко та інші.

Останнім часом вчені почали частіше звертатися до проблеми отримання і надання правової допомоги. Одні з них робили акцент на вивченні правової допомоги як конституційного права загалом (Н. В. Альбрант, Т. І. Ільїна, О. В. Кривоносова, А. Г. Манафов, Р. Г. Мельниченко), другі аналізували роль адвокатів і нотаріусів у процесі надання правової допомоги, треті з'ясували правову природу адвокатської діяльності, статус адвоката та організацію діяльності адвокатури. Окремі аспекти забезпечення особи права на правову допомогу у різних сферах державної діяльності досліджувались у роботах О. М. Бандурки, Є. Ю. Бови, Т. В. Варфоломєєвої, С. Д. Гусарєва, А. Т. Комзюка, В. В. Копейчикова, Д. Г. Манько, Т. В. Омельченко, П. М. Рабінювича, О. Ф. Скакун, Ю. М. Тодики та ін.

Загальнотеоретичне дослідження поняття та видів правової допомоги в Україні було проведено в кандидатській дисертації В. С. Личко у 2013 р., організації безоплатної правової допомоги в Україні була присвячена кандидатська дисертація Є. Ю. Бови (2009 р.), теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні були предметом наукового дослідження Н. В. Хмелєвської у

2013 р., право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії були науково обґрунтовані в кандидатській дисертації В. М. Ісакової теж в 2013 році. Така багатовекторність дослідження інституту правової допомоги свідчить про його актуальність та існування проблем щодо його реалізації.

Метою даної статті є з'ясування теоретико-методологічних засад дослідження права на правову допомогу. Представники сучасної юриспруденції дедалі частіше схиляються до думки, що поза методологією неможливе будь-яке пізнання правової реальності. У зв'язку з цим питання забезпечення та реалізації права на правову допомогу потребує належного методологічного обґрунтування з метою пошуку відповідних важелів впливу на проблему реалізації цього права та усунення його порушень. Головною метою методології є вивчення та застосування принципів, підходів, методів, методик, способів (прийомів), за допомогою яких на теоретичному рівні можливо здобути нові знання, а на емпіричному – практично перетворити дійсність. Змістовне розуміння методології виходить з того, що в ній реалізується інструментальна, пошукова функція².

В. М. Шейко та Н. М. Кушніренко зазначають, що методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – вчення про правила мислення при створенні теорії науки. Вони стверджують, що методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної характеристики багатогранного, різноякісного явища, що складається з елементів, зв'язки між якими утворюють порівняно незмінну структуру та забезпечують його цілісність³. Системний підхід допоможе з'ясувати місце і значення права на правову допомогу в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина в суспільстві.

Якщо підхід, з наукової точки зору, визначає основний шлях, стратегію розв'язання завдань, то щодо методу частіше вказують на такі його характеристики, як послідовність та доцільність дій, прийомів, що їх застосовують, системність процедур, які використовують⁴.

Зазначені вище підходи теоретико-методологічного дослідження права на правову допомогу базуються на загальних методах наукових досліджень. Термін метод походить від грец. *methodos* – прийом, спосіб, образ дії, шлях і використовується в різних значеннях: засіб, дія, пов'язана із застосуванням засобу; спосіб дії. У словниках термін «метод» тлумачиться як спосіб пізнання або система прийомів, що застосовуються у певній галузі діяльності; спосіб досягнення мети; сукупність прийомів та операцій; спосіб практичної та теоретичної діяльності, зокрема, спосіб пізнання дійсності та її відтворення у мисленні⁵. Метод слід розглядати як вихідну категорію методології. На думку Р. Лукича, терміну «метод» потрібно надавати значення дії, акту, в результаті якого досягається певна мета, а – також розуміти як вид та спосіб виконання такої дії⁶. Жоден з окремих методів не здатний повністю охопити предмет пізнання. Це можливо лише за умови комплексного його дослідження, що ґрунтується на системі наявних у науці методів. Кожен метод існує не сам по собі, а як частина цілого і його застосовують як ціле, що обумовлює важливість методологічного плюралізму, тобто здатність опанувати різноманіття методів та вміло їх застосовувати⁷.

Саме з такої позиції і слід аналізувати методи дослідження права на правову допомогу. Так, порівняльно-правовий метод передбачає зіставлення подібних понять, явищ і процесів та встановлення їхньої специфіки. Цей метод використовується при з'ясуванні національних засад визначення права на правову допомогу та їх відповідності міжнародним стандартам, визначенні міжнародної правової допомоги як виду правової допомоги згідно з існуючим світовим досвідом надання правової допомоги. За допомогою цього методу можна встановити відповідність національних гарантій його реалізації міжнародним.

Формально-логічний (догматичний, юридично-технічний) метод традиційно вживається для вивчення «догми» права, його внутрішньої й зовнішньої форми: джерел права, формальної визначеності права, порядку систематизації нормативного матеріалу, правил юридичної техніки⁸. За допомогою цього методу можливо визначити сутність понять «правова допомога», «безоплатна правова допомога», «правові послуги», «право на безоплатну правову допомогу» та їх дефініцію. Формально-логічний метод може бути використаний при дослідженні нормативно-правових актів, які регламентують право особи на правову допомогу з точки зору формальної логіки, їх місця в ієрархії нормативно-правових актів, законності та конституційності. За допомогою цього методу визначаються підстави класифікації правової допомоги, розкриваються особливості правової допомоги при здійсненні правосуддя, встановлюються суб'єкти одержання та надання правової допомоги в Україні. Цей метод активно застосовується при дослідженні нормативно-правових актів та у встановленні зовнішніх ознак правових явищ, їх відмінностей і особливостей.

Разом із тим формально-логічний метод як система взаємопов'язаних операцій, оцінок, принципів використовують для здобуття нового юридичного знання про закономірності функціонування й розвитку правової форми, суспільного визначення, посилення окремих напрямів діяльності держави щодо підняття престижу правової допомоги на сучасному етапі розвитку суспільства з метою посилення гарантій прав і свобод громадян.

Крім того, при дослідженні права особи на правову допомогу використовується конкретно-соціологічний метод – шляхом здійснення аналізу правових документів, офіційних повідомлень, статистичних даних (які відповідають суті саме цього методу) щодо стану забезпечення особі права на правову допомогу в Україні, усного та письмового опитування населення з приводу поінформованості стосовно процедури надання первинної та вторинної безоплатної правової допомоги, вивчення громадської думки про діяльність відповідних суб'єктів з надання правової допомоги. Він також сприяє поінформованості громадян про зміст конституційної норми, що регламентує реалізацію права особи на безоплатну правову допомогу.

Використання статистичного методу допомагає з'ясувати кількість осіб, які звернулися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини із заявами, що стосуються неналежного судового захисту, а

саме: неможливість досягти справедливості в судах та залучити до розгляду справи професійного адвоката. Цей метод допомагає проаналізувати стан надання правової допомоги в Україні, здійснити аналіз статистичних даних щодо кількості звернень громадян за правовою допомогою, – як первинною, так і вторинною.

Порівняльний метод використовується в процесі порівняння вітчизняного законодавства, яке регламентує право особи на правову допомогу в різні історичні періоди, у встановленні наявності послідовності у його розвитку (діахронне порівняння), а також при порівнянні вітчизняного законодавства, що гарантує реалізацію права на правову допомогу, із законодавством інших країн, встановленні доцільності запозичення їх позитивного досвіду, а також визначенні відповідності національних гарантій його реалізації міжнародним (синхронне порівняння).

Право особи на правову допомогу слід досліджувати на різних етапах його розвитку, функціонування, в результаті чого використовують історичний досвід, виявляють позитивне та негативне в цьому процесі. У зв'язку з цим актуальності набуває історичний метод. Сутність історичного методу полягає в тому, що процес розвитку правової допомоги відтворюється у всій багатогранності при врахуванні накопиченого історичного досвіду⁹. Історичний метод доцільно використовувати при дослідженні генези права особи на правову допомогу, становлення та розвитку інституту правової допомоги на різних історичних етапах у різних народів світу.

Серед філософських методів дослідження права на правову допомогу діалектичний метод посідає чільне місце. Сутність діалектичного методу пізнання полягає в тому, що всі явища в суспільстві перебувають у безперервному русі й взаємообумовлені. Діалектичний метод дає можливість всебічно дослідити процес виникнення й еволюції такого поняття, як «правова допомога», розглянути проблеми забезпечення права особи на правову допомогу в його динаміці, з'ясувати їх сутність, встановити взаємозв'язок цього права з іншими правами особи.

Таким чином, методологія дослідження права на правову допомогу характеризується різноманітністю підходів та методів пізнання, використання яких залежить від мети дослідження на кожному конкретному етапі.

Дослідження права особи на правову допомогу необхідно здійснювати, використовуючи весь арсенал методологічних підходів, оскільки жоден окремий метод не здатний цілком охопити предмет пізнання. Необхідність застосування в ході дослідження різних методологічних підходів свідчить про те, що це право людини є складним, багатогранним поняттям, важливим у правовій, соціальній державі, а поєднання філософських, загальнонаукових і спеціальних методів надасть можливість об'єктивно, повно й усебічно розкрити зміст цього права¹⁰.

¹ Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд / В. Кампо // Право України. – 2014. – № 6. – С. 159.

² Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / М. П. Орзіх та ін. ; за ред. М. П. Орзіха ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – К. : Юрінком Інтер, 2011. – Вип. 1. – 267 с. – С. 26. – (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики»).

³ Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности: методология и теория / Л. Б. Тиунова. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1991. – 135 с. – С. 12.

⁴ Див.: Проблеми сучасної конституціоналістики... – С. 33.

⁵ Порівняльне правознавство у системі юридичних наук : проблеми методології : моногр. / О. В. Кресш (кер. авт. кол.), Л. А. Луць, О. О. Мережко та ін. ; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 3. – 256 с. – С. 21. – (Серія «Енциклопедія порівняльного правознавства»).

⁶ Лукич Р. Методологія права / Р. Лукич; под. ред. Д. А. Керимова ; пер. с сербохорват. В. М. Кулистикова. – М. : Прогресс, 1981. – 304 с. – С. 23.

⁷ Алексеев С. С. Право : Азбука – теория – философия : Опыт комплексного исследования / В. С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 711 с. – С. 15.

⁸ Джуська А. Конституційне право особи на правову допомогу: методологія дослідження : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.file:///C:/USER/Downloads/Nzizvru_2014_3_9%20\(3\)/pdf](http://www.file:///C:/USER/Downloads/Nzizvru_2014_3_9%20(3)/pdf)

⁹ Див.: Проблеми сучасної конституціоналістики. – С. 41.

¹⁰ Джуська А. Вказана праця.

Резюме

Гончар Д. В. Теоретико-методологічні засади дослідження права на правову допомогу.

У статті розглянуто методологічні підходи і методи спеціального, загальнонаукового та філософського рівнів дослідження права особи на правову допомогу. Проаналізовано використання методів правового пізнання при дослідженні права особи на правову допомогу. Обґрунтовано, що дослідження права особи на правову допомогу необхідно здійснювати, використовуючи весь арсенал методологічних підходів, оскільки жоден окремий метод не здатний цілком охопити предмет пізнання.

Ключові слова: право на правову допомогу, методологія теорії держави і права, методологічний підхід, метод, методологічний плюралізм.

Резюме

Гончар Д. В. Теоретико-методологические основы права на правовую помощь.

В статье рассмотрены методологические подходы и методы специального, общенаучного, философского уровней исследования теоретико-методологических основ права личности на правовую помощь. Проанализировано использование методов

правового познання при исследованні права личности на правовую помощь. Обосновано, что исследование права личности на правовую помощь необходимо осуществлять, используя весь арсенал методологических подходов, поскольку ни один отдельный метод не способен целиком охватить предмет познания.

Ключевые слова: право на правовую помощь, методология теории государства и права, методологический подход, метод, методологический плюрализм.

Summary

Gonchar D. Theoretical and methodological foundations of the right to a legal assistance.

Methodological approaches and methods of general scientific, special and philosophical levels of the research of the right on the legal assistance of the individual are considered. Using of methods of legal knowledge in the study of the right to legal assistance is analyzed. It is proved that the study of the right to legal assistance should be carried out using the full arsenal of methodological approaches, because no single method is not able to comprehend the object of knowledge fully.

Key words: a right to legal assistance, methodological approach, method, methodological pluralism.

УДК 340.15.047:349.4(477.83/.86)“17/19”

Н. С. МЕЛЬНИЧУК

*Наталія Семенівна Мельничук, аспірантка
Львівського національного університету імені
Івана Франка*

ПЕРЕДУМОВИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕФОРМ В АВСТРІЙСЬКІЙ МОНАРХІЇ ЗА МАРІЇ ТЕРЕЗІЇ ТА ЙОСИФА II ТА ЇХ ПОШИРЕННЯ У ГАЛИЧИНІ

У сучасних умовах удосконалення чинного земельного законодавства України важливе значення має вивчення як міжнародного, так і національного правового досвіду. Реформування земельного законодавства передбачає врахування розвитку різних форм власності на землю, створення умов для рівноправного розвитку сільськогосподарських підприємств, розширення кола суб'єктів земельних відносин та ін.

Особливу увагу необхідно зосередити на якісному правовому регулюванні земельних відносин, які мають свою специфіку. Відповідно до ст. 14 Конституції України, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Характер і особливість земельних відносин опосередковується змістом об'єкта – землі, котра виконує важливі функції. Багатоаспектне значення землі, її важлива роль для життя людини та існування суспільства зумовлюють той факт, що земля є предметом правового регулювання, яке повинно створити гарантії надання селянам можливостей стати реальними власниками землі, сприяти перетворенню сільського господарства на стабільну високорозвинену галузь тощо.

Питання передумов земельних реформ в Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині є малодослідженим в історико-правовій літературі. Окремі аспекти цього питання досліджували українські історики, зокрема, М. Герасименко, М. Грушевський, Ю. Овсінський, А. Яремчук, І. Витанович та ін., українські правники, зокрема, І. Бойко, І. Настасяк, Б. Тищик, Р. Шандра та ін., польські дослідники, зокрема, Ф. Буяк, Р. Зибук, В. Калінка, К. Малешинський, Я. Рутковський та ін. Проте правові аспекти цього питання залишаються малодослідженими.

Метою цієї статті є з'ясування передумов земельних реформ в Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині.

Унаслідок першого поділу Речі Посполитої 1772 р., здійсненого Австрією, Пруссією і Росією, до складу монархії Габсбургів включено етнічні польські й українські землі, які утворили окремий коронний край – Королівство Галичини і Володимерії (*Königreich Galizien und Lodomerien*). У тогочасній урядовій австрійській термінології приєднання цих земель отримало назву «ревіндикації», або «прийняття»¹. 11 вересня 1772 р. імператриця Марія Терезія підписала декрет, за яким землі давнього Галицького князівства проголошувалися невід'ємною частиною Австрії – як поверненої землі з відновленими правами. Новостворене Королівство Галичини і Володимерії було найбільшим у межах імперії Габсбургів: загальна площа приєднаних земель складала 83 тис. кв. км. з населенням бл. 2,5 млн. осіб². Проте її розміри і кількість населення різко контрастували з маргінальною політичною та економічною роллю, яку Галичина відігравала у складі Австрійської держави. Галичина володіла значними природними ресурсами (корисні копалини, ліси, землі, сплавні річки), однак залишалася упослідженим регіоном із слаборозвинутою економікою. Близько 72 % населення краю було зайнято в сільському господарстві, що давало підстави розглядати Галичину як постачальника хліба для всієї Австрійської імперії³.

Галичина в момент інкорпорації до складу Австрії перебувала у стані економічного занепаду. Значною мірою, місцева земельна шляхта не проявляла господарських ініціатив. Чого варте хоча б розпорядження губернатора А. Пергена обов'язково засівати всі придатні землі, а в разі пустування ріллі передбачалося